

УДК 343.1:343.9

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-1-17-239-244><https://orcid.org/0000-0002-4198-6510>

Копанчук Володимир Олександрович,
доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри
публічного управління та адміністрування, Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-9389-5581>

Осмолян Віталій Анатолійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї
України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
м. Хмельницький, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1110-9234>

Туровець Юрій Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-7002-4070>

Кравчук Олег Вікторович,
доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор, професор
кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

СЛІДЧА РЕКОНСТРУКЦІЯ – АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗМІСТУ ТА ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО МЕТОДУ

Анотація. Автори статті досліджують основні закономірності слідчої реконструкції як криміналістичного методу пізнання та конкретні можливості його використання для збирання, дослідження та оцінки доказів на етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень. На підставі узагальнення передового досвіду обґрунтовують можливість застосування цієї моделювальної методики під час провадження слідчих (розшукових) дій. У статті викладаються правові основи та перспективи розвитку криміналістики та кримінального процесуального права в світлі правової реформи в Україні. Зокрема, розглядаються правові підстави та законодавчі вимоги щодо використання слідчої реконструкції у кримінальному процесі та криміналістиці як джерела нової доказової інформації. Автори зазначеного наукового дослідження умовно розділяють слідчу реконструкцію на елементарну та складну та розглядають складну реконструкцію як комплекс пізнавальних засобів та методів, що включають безліч різноманітних прийомів і операцій в залежності від мети, характеру об'єкта (ситуації), який повинен бути реконструйований, та узагальнюють її як самостійну слідчу (розшукову) дію. Надається на розгляд та обговорення загалу власна (авторська) позиція щодо структури процесуального режиму реконструкції, елементами якого є: самостійне процесуальне завдання, спеціальний порядок її здійснення, коло учасників, безперервність, процесуальна форма реалізації та

закріплення результатів. Обґрунтовується необхідність ефективної співпраці працівників правоохоронних органів та спеціалістів у галузі криміналістики з метою якісного та об'єктивного виконання завдань кримінального провадження, дотримання загальних засад кримінального процесу та покращення інноваційної політики України загалом. З урахуванням проведеного аналізу правоохоронної практики здійснення слідчих (розшукових) дій, авторами статті встановлені найраціональніші аспекти слідчої реконструкції як різновиду моделювання та методу пізнання у діяльності правоохоронних органів при здійсненні досудового провадження. Розкривається значення та надається оцінка цим правовим позиціям в системі права, криміналістики та кримінального процесу у цілому. Зроблені висновки та надані рекомендації щодо узгодженого застосування норм діючого законодавства у практичній діяльності слідчого, детектива та криміналіста. Звернено увагу на необхідність подальшої наукової співпраці вчених, спеціалістів у галузі матеріального та процесуального права.

Ключові слова: детектив, кримінальний процес, кримінальне провадження, криміналіст, правоохоронні органи, реконструкція, слідчий, тактика.

Annotation. The authors of the article investigate the basic regularities of investigative reconstruction as a forensic method of cognition and specific possibilities of its use for collecting, studying and evaluating evidence at the stage of pre-trial investigation of criminal offenses. Based on the generalization of best practices, they justify the possibility of applying this modeling technique during investigative (detective) actions. The article outlines the legal foundations and prospects for the development of forensics and criminal procedural law in the light of legal reform in Ukraine. In particular, it examines the legal grounds and legislative requirements for the use of investigative reconstruction in criminal proceedings and forensics as a source of new evidentiary information. The authors of the mentioned scientific research conditionally divide investigative reconstruction into elementary and complex. They consider complex reconstruction as a complex of cognitive means and methods, which include many different techniques and operations depending on the purpose, nature of the object (situation) that must be reconstructed. Thus, they generalize investigative reconstruction as an independent investigative (search) action. The author's own (author's) position on the structure of the procedural regime of reconstruction is presented for consideration and discussion to the public, the elements of which are: an independent procedural task, a special procedure for its implementation, a circle of participants, continuity, a procedural form of implementation and consolidation of results. The need for effective cooperation between law enforcement officers and specialists in the field of forensics is substantiated for the purpose of high-quality and objective performance of criminal proceedings tasks, compliance with the general principles of criminal proceedings and improvement of the innovation policy of Ukraine in general. Taking into account the analysis of law enforcement practice of carrying out investigative (detective) actions, the authors of the article have established the most rational aspects of investigative reconstruction as a type of modeling and a method of cognition in the activities of law enforcement agencies during pre-trial proceedings. The significance and assessment of these legal positions in the system of law, criminology and criminal process as a whole are revealed. Conclusions are drawn and recommendations are given regarding the coordinated application of the norms of current legislation in the practical activities of an investigator, detective and criminalist. Attention is drawn to the need for further scientific cooperation between scientists and specialists in the field of substantive and procedural law.

Key words: detective, criminal process, criminal proceedings, criminalist, law enforcement agencies, reconstruction, investigator, tactics.

Постановка проблеми. Розслідування кримінальних правопорушень здійснюється від імені держави уповноваженими на це органами та посадовими особами. Їхня діяльність носить конституційний характер, підпорядкована режиму законності та принципу верховенства права, які проголошені та закріплені у Конституції України [1] та Кримінальному процесуальному кодексі України (далі КПК

України)[2]. Інтереси держави та Закону, удосконалення прийомів та засобів розслідування зобов'язують піднімати дискусійні питання щодо правового регулювання розслідування. До таких питань, на нашу думку, належить питання про процесуальний статут слідчої реконструкції. Пояснюється це насамперед недостатнім теоретичним дослідженням цього криміналістичного методу: у його правовій реалізації чимало спірних положень, які зобов'язують уважно вивчити практику моделювання у розслідуванні кримінальних правопорушень [3].

Таким чином, виконання завдань кримінального провадження, як і застосування основних закономірностей слідчої реконструкції як криміналістичного методу пізнання та конкретних можливостей його використання для збирання, дослідження та оцінки доказів при розслідуванні кримінальних правопорушень, вимагають від судових та правоохоронних органів, криміналістів удосконалення вже існуючих, розроблення та застосування нових криміналістичних засобів та методів у виявленні та фіксації кримінальних правопорушень, виявленні та якісному дослідженні доказової бази по вчиненому кримінальному правопорушенню для його подальшого ефективного розслідування, встановленні та притягненні винних осіб до відповідальності.

Це покладає особливу відповідальність на правоохоронні органи щодо проведення якісного та легітимного досудового розслідування у кримінальних провадженнях, повного та неупередженого збору доказової бази, що неможливо без суворого дотримання процедури законності. В цьому і полягає **актуальність** проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проведений аналіз [1–6] показав, що вчені неодноразово досліджували діяльність правоохоронних органів по збиранню доказової бази, проведенню криміналістичних дій в цілому та її окремих аспектах зокрема. Проте розгляд слідчої реконструкції як криміналістичного методу пізнання, дослідження актуальних питань її змісту та форм реалізації, синтез конкретних можливостей такого методу моделювання при його використанні для збирання, дослідження та оцінки доказів на етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень вимагає свого детального дослідження та аналізу.

Мета статті — на підставі проведеного теоретичного аналізу та власного практичного досвіду розглянути слідчу реконструкцію як науково-обґрунтовану можливість пізнання на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень правоохоронними органами, дослідити актуальні питання її змісту та форм як невід'ємного методу пізнання у криміналістиці, а також обґрунтувати необхідність ефективної співпраці працівників слідчих органів, криміналістів (експертів, спеціалістів) та суду для якісного та об'єктивного виконання завдань кримінального провадження та покращення інноваційної політики України взагалі.

Виклад основного матеріалу. Досудове розслідування відіграє велику роль у зміцненні законності та правопорядку, здійсненні європейських, демократичних принципів правосуддя, проголошених Конституцією України [1]. Ця відповідальна соціальна функція досудового розслідування залежить від постійного вдосконалення засобів та методів розкриття та попередження кримінальних правопорушень, впровадження досягнень науки та техніки у слідчу практику ХХІ століття.

Так, законодавча регламентація процесуального інституту передбачає, поряд з іншими питаннями, встановлення єдності між формою та змістом. Стосовно слідчої реконструкції може скластися думка, що немає протиріччя між змістом цього методу і формами його реалізації. Водночас, зазначена позиція викликає серйозні заперечення та потребує спеціального розгляду.

Що уявляє собою слідча дія? У форматі теорії доказів ми визначаємо слідчі дії як пристосовані для отримання і передачі певного виду інформації комплекси пізнавальних та посвідчувальних прийомів, операцій зі збирання та перевірки доказів, які передбачені процесуальним законом у вигляді правил і здійснювані безпосередньо слідчим (детективом, судом).

Чи можна слідчу реконструкцію беззастережно та завжди вважати лише «окремим тактичним прийомом»? Ми з усією визначеністю даємо на це запитання негативну відповідь.

Зокрема, термін «реконструкція» означає корінну реорганізацію, поліпшення чогонебудь, перебудову за новими принципами [4].

Реконструкція злочину або реконструкція місця злочину — це судово-медична наукова дисципліна, в якій людина отримує «явне знання серії подій, які супроводжують вчинення злочину, використовуючи дедуктивне та індуктивне міркування, речові докази, наукові методи та їхні взаємозв'язки»[5].

Або ж реконструкція злочину — це розвиток дій і обставин на основі системи доказів, виявлених і досліджених щодо конкретного злочину. У цій філософії всі елементи доказів, які виявляються в даній справі, розглядаються як взаємозалежні, тобто «кожна дія і кожна подія падають і піднімаються на спинах інших»[6].

У зв'язку з вищевикладеним вважаємо, що слід розрізняти елементарну слідчу реконструкцію та складну.

Перша дійсно є окремим тактичним прийомом, який використовується в ході експерименту, обшуку, огляду, пред'явлення для впізнання і сама по собі не змінює зміст цих слідчих (розшукових) дій, так само як елементарний огляд не змінює зміст експерименту, обшуку, пред'явлення для впізнання, а становить один з багатьох прийомів цих слідчих (розшукових) дій.

Але поруч із елементарними є й складні реконструкції, у структурі яких кілька пізнавальних методів, але визначальним є моделювання [3]. Складна реконструкція - це комплекс пізнавальних засобів та методів, що включають безліч різноманітних прийомів і операцій в залежності від мети, характеру об'єкта (ситуації), який повинен бути реконструйований. Така реконструкція має риси самостійної слідчої дії.

У основі будь-якої реконструкції (простої чи складної) лежить перетворення інформації. Ця процедура передбачає щонайменше три етапи:

- I. Отримання інформації (її осмислення, ухвалення рішення про використання).
- II. Вплив на довкілля (зміна об'єктів, вибір чи створення аналогів).
- III. Вивчення результатів дії, оцінка нової інформації.

Перший і третій етапи реконструкції можуть бути умовно названі «входом» та «виходом» інформації, другий – полягає у її перетворенні. На «вході» можливе злиття кількох потоків інформації: усної, письмової, речової. На «виході» зазвичай має місце один головний потік інформації – чуттєво сприймається інформація, отримана в результаті вивчення та оцінки моделі. Необхідність поділу кількох потоків інформації, а також сам процес реконструкції передбачає комплекс операцій.

Інформаційний потік на «вході» та «виході» може бути невід'ємним від інформаційного потоку, що має інше цільове призначення та інші методи перетворення. Припустимо, при пред'явленні особи для впізнання (ст. 228 КПК України) свідок стверджує, що може впізнати людину, якщо вона стане до нього правим боком та зробить кілька кроків. Ця інформація повністю збігається зі свідченнями особи, яка впізнає, і не утворює самостійного потоку, хоч і є підставою для проведення елементарної реконструкції – відтворення особою, яка підлягає впізнанню, певних дій, які запам'ятав свідок. Інформація на «виході» також не матиме ніякого самостійного значення, вона повністю зіллється з показами свідка про те, чи впізнав він людину чи ні. У зазначеному випадку немає необхідності в особливому комплексі операцій для здійснення реконструкції. Вона поглинулася прийомами пред'явлення для впізнання і не утворює самостійного доказу.

Зовсім інакша справа складається у тих випадках, коли за своїм змістом інформаційний потік на «виході» набуває самостійного доказового значення. Це може бути принаймні у чотирьох випадках:

- коли необхідно реконструювати обставини події, її ситуацію за участю підозрюваного, потерпілого;
- коли відновлюється зруйнований об'єкт;
- коли виникає необхідність у реконструкції першопочаткової обстановки речей на місці події, у зв'язку із чим постає потреба підібрати (виготовити) відповідні об'єкти, з'ясувати їх ознаки та розташування один до одного, вирішити інші питання;

- коли проводиться моделювання зовнішнього вигляду розшукуваного із застосуванням технічних засобів криміналістики чи за допомогою спеціаліста-художника.

Так відтворення певної ситуації (обставин події) за участю підозрюваного розглядається у вітчизняній криміналістичній та процесуальній літературі по-різному, але визнається теорією та практикою як самостійна слідча (розшукова) дія.

Ми вважаємо, що за своєю сутністю ця слідча (розшукова) дія є реконструкцією, а конкретніше – ситуаційною реконструкцією. У чому вона полягатиме, – питання факту та тих цілей, які при цьому ставить слідчий (детектив): відтворення підозрюваним шляху прямування до місця скоєння правопорушення; розповідь на місцевості про зміст своїх дій та їх демонстрація. За будь-якого варіанта відтворюються (реконструюються) окремі елементи події. Подібна реконструкція не виключає, а, навпаки, передбачає попутне вирішення інших завдань, наприклад, виявлення місця події, слідів чи інших речових доказів, встановлення потерпілих та свідків, уточнення обставин події. Відтворення обстановки та обставин події не можна «змішувати» зі слідчим експериментом (стаття 240 КПК України), допитом (стаття 224 КПК України), обшуком (стаття 234 КПК України), пред'явленням для впізнання (статті 228, 229 КПК України).

Також характер самостійної слідчої дії, на наше переконання, можуть мати й деякі інші види реконструкції, зокрема реконструкція окремих предметів, частин рельєфу на місці події, які видозмінилися з сезонної причини чи технічного втручання людини. Таким чином, у ряді випадків характер самостійної слідчої (розшукової) дії може мати відтворення початкової обстановки речей на місці події.

Сенс реконструкції, її призначення – відтворити об'єкт, ситуацію і на цій основі виявити нові, невідомі слідчому (детективу) ознаки (властивості). Вивчення виявлених ознак дає нову, порівняно з наявною, інформацію. Якби модель не несла нової інформації, метод моделювання втратив би свій зміст, своє пізнавальне значення.

Реконструкція має на меті відтворити джерело доказової інформації. Це аж ніяк не другорядне завдання. Поява в орбіті розслідування нового джерела доказової інформації має бути обґрунтованою. Суд та учасники процесу повинні знати, як виникло це джерело, чи надійне воно, чи можна йому довіряти, щоб підтвердити підозру (побудувати та обґрунтувати в суді звинувачення) на основі фактичних даних, отриманих із цього джерела. Нове джерело доказової інформації може бути піддано різним дослідженням: його можна оглянути, пред'явити для впізнання, провести щодо нього допит, сфотографувати, відео зафіксувати, замалювати, описати, поставити експеримент, провести експертні дослідження. Всі ці дії є способами вивчення нового джерела доказової інформації. Без цих способів саме по собі джерело інформації німе, інформація перебуває у ньому у прихованому вигляді, її треба витягти. Тому було б помилкою протиставляти джерело інформації способам її збирання, дослідження, оцінки та стверджувати, що реконструкція сама по собі нічого не дає. Саме по собі місце події чи знаряддя кримінального правопорушення теж нічого не дають, хоч і є джерелом інформації, яка може бути встановлена шляхом огляду. Реконструкція необхідна остільки, оскільки необхідні її матеріальні результати, які є джерелом інформації, а отримана ця інформація може бути різними шляхами – оглядом чи іншим способом.

Може виникнути питання: чи не охоплюється реконструкція рамками огляду, слідчого експерименту чи іншої дії, методами якого потім досліджується реконструйований об'єкт (обстановка на місці події)? Відповідь: так, охоплюється в тих випадках, коли не виникає нового джерела інформації, коли відбувається або часткова видозміна існуючого джерела, або нове джерело інформації невіддільне від свого першоджерела. Так графічна реконструкція предмета (наприклад, ножа, викраденої речі тощо) невіддільна від свідчень, є виразом уявного (мисленевого) образу. У цьому випадку має місце єдиний інформаційний потік.

Проте як тільки виникає завдання виявити нове джерело інформації на підставі злиття різних інформаційних потоків, тоді це завдання починає протиречити відповідній слідчій (розшуковій) дії – огляду, слідчому експерименту, пред'явленню для впізнання, допиту, які не мають на меті створення нових джерел інформації. Нове процесуальне завдання – створення самостійного джерела інформації – вимагає й нового процесуального режиму його здійснення, що гарантуватиме встановлення істини у кримінальному провадженні.

Не можна знеособлювати процесуальний режим збирання доказів. Це призводить до того, що порушується один із принципів теорії доказів про неприпустимість змішування різних слідчих (розшукових) дій. Якщо реконструкція, результати якої мають самостійне

доказове значення, розчиняється в рамках огляду, відбувається саме таке змішання слідчих (розшукових) дій, що веде до порушення принципу законності, позбавляє слідство та суд додаткового способу отримання та дослідження доказів.

Для слідчої реконструкції, внаслідок якої виникає нове джерело інформації і яка тому має значення самостійної слідчої (розшукової) дії, характерний процесуальний режим, елементами якого є: самостійне процесуальне завдання, спеціальний порядок її здійснення, коло учасників, безперервність, процесуальна форма реалізації та закріплення результатів.

Розглянемо цю структуру детальніше.

Подібно до будь-якої слідчої (розшукової) дії, у слідчій реконструкції ми виявляємо чотири основні етапи.

Перший, підготовчий, включає у себе: рішення про здійснення реконструкції, оцінку її необхідності, визначення місця, часу, учасників реконструкції, підбір технічних засобів, визначення способів фіксації.

Другий – забезпечувальний. На цьому етапі учасникам реконструкції роз'яснюються їхні права та обов'язки.

Третій – пізнавальний. Він включає у себе комплекс операцій зі здійснення самої реконструкції.

Четвертий – посвідчувальний чи завершальний, у якому фіксується перебіг та результати реконструкції.

Окрім того, регламентація реконструкції як самостійної слідчої (розшукової) дії забезпечила б їй стабільні умови, дотримання законних інтересів та прав учасників процесу (наприклад, право знати, на основі чого, ким, де, як була проведена реконструкція, які її результати, як вони використані під час доказування), гарантувала б достовірність джерел доказової інформації, яким, наприклад, є реконструйований об'єкт або ситуація, а також повноту та точність фіксації реконструкції у відповідних процесуальних актах (протоколах).

Як **висновок** до статті зазначимо, що з урахуванням вищевикладеного та зважаючи на наявність недоліків та прогалин у дослідженні слідчої реконструкції як специфічного криміналістичного методу пізнання при розслідуванні кримінальних правопорушень правоохоронними органами України, вважаємо актуальними подальші дослідження відповідної спрямованості, адже останні створюватимуть перспективи теоретичних та практичних напрацювань та сприятимуть розв'язанню проблемних питань на цьому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст.141) (редакція станом на 01.01.2020). URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.05.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13 ст.88. (редакція станом на 26.12.2024). URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.05.2025).
3. Туровець Ю.М., Копанчук В.О., Гаюр І.Й., Кравчук О.В. Моделювання як метод пізнання на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень // «Наше право/Our.Law». № 1, 2025. – С.52-59.
4. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 13.05.2025).
5. Association for Crime Scene Reconstruction. URL: <https://web.archive.org/web/20191213235232/https://www.acsr.org/>
6. Chisum, W., and Turvey, B. (2007). Crime Reconstruction. Burlington, MA: Academic Press